

**BİR İÇ GÜVENLİK AKTÖRÜ OLARAK ORDU:
İNGİLTERE, FRANSA, MEKSİKA VE TÜRKİYE
ÖRNEKLERİ**

**THE MILITARY AS AN INTERNAL SECURITY ACTOR:
THE CASES OF ENGLAND, FRANCE, MEXICO, AND
TURKEY**

Ayfer GENÇ YILMAZ*

ÖZ

Sağlıklı bir biçimde işleyen asker-sivil ilişkilerinin oluşması için gerekli başlıca unsurlardan biri polis ve ordu arasındaki iş bölümüdür. Kamu güvenliğinin sağlanmasında askeri personelin kullanılması asker-sivil ilişkileri üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Buna rağmen, ordular her zaman iç güvenlik meselelerine dâhil olmuştur. Demokratik veya demokratikleşmekte olan ülkelerdeki ordular örgütlü suçla savaşım, kalkışmaların bastırılması ve terörizmle mücadele amacıyla ülke sınırları içerisinde kullanılmaktadır. Bu çalışma, iç güvenlik ile ilişkili askerin göreve çağrılmasına dair yasaları ve askerin kullanımının nasıl işlediğini analiz etmek niyetindedir. Meksika, Türkiye, Fransa ve Birleşik Krallık örneklerinin karşılaştırmalı analizi üzerinden çalışma, orduların iç güvenlik alanına dahil olmasının mikro ve makro düzeydeki nedenlerini anlamak niyetindedir. Karşılaştırmalı analizin gösterdiği üzere, yerel veya küresel terörizm ordunun içeride kullanımı için bir fırsat penceresi açmaktadır. Ancak, güvenlik aygıtının yapısı ve asker-sivil ilişkileri örüntüsü, her

* Doç. Dr., İstanbul Ticaret Üniv., İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, agenc@ticaret.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4714-0639>

* Makale Geliş Tarihi / Article Received: 15.03.2023
Makale Kabul Tarihi / Article Accepted: 30.06.2023

ikisi de ordunun içeride kullanımının seviyesi üzerinde kayda değer bir etkiye sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Ordu, iç Güvenlik, Meksika, Türkiye, Fransa, İngiltere.

ABSTRACT

The division of labor between the police and the military is a significant factor in establishing healthy civil-military relations in a country. The military's involvement in the provision of public security would create negative impacts on civil-military relations. Although these assumptions are the core arguments of civil-military relations literature, militaries have always been involved in domestic security affairs. Militaries in democratic or democratizing countries are deployed inside national borders to combat organized crime, encounter insurgencies, or fight against terrorism. This paper aims at analyzing military call-out legislation and *mise en oeuvre* of military deployment in domestic security through a comparative analysis. In this context, the paper analyzes the cases of England, France, Turkey, and Mexico to determine the reasons and the degree of the military's involvement in domestic security. As the comparative analysis demonstrates, terrorism –local or global- opens a window of opportunity for the use of the military inside state borders. Yet, the structure of the internal security apparatus and the pattern of civil-military relations, both have a considerable impact on the level of military involvement in domestic security.

Keywords: Military, Domestic Security, Mexico, Türkiye, France, England.

GİRİŞ

Devletin güvenlik aygıtlarının sınırlarının ve niteliklerinin belirlenmesi şiddetin düzenlenmesi süreçlerinin temelini oluşturmaktadır. Şiddetin örgütlenmesine dair genel geçer bir dikotominin evrensel düzeyde benimsendiği belirtilmelidir (Wendt ve Narnett, 1993). Buna göre, ordu dışarıda ve ülke sınırlarına yönelik düşmanlarla mücadele ederken, polis içeride kamu düzenini sağlamakla yükümlüdür. Bu doğrultuda, ordunun ülke sınırları dışında

kullanımının istisnası olmayan bir kural haline gelmesi beklenmektedir. Diğer bir deyişle, demokratik bir düzende asker ülke sınırları içerisinde ve kamu düzeni ile ilişkili polislik işlerinde kullanılmamalıdır. Savaşmak ve düşmanı öldürmek *ethosu* ile hareket eden ve ağır silahların kullanımında eğitilmiş askerin toplum karşısında ve asayişin sağlanması işlevinde kullanılması insan hakları başta olmak üzere çok çeşitli alanlarda sorunlar oluşturmaktadır. Aynı zamanda, askerin toplumsal hareketlerin bastırılması amacıyla sokakta görevlendirilmesi onun politizasyonuna da neden olabilmekte ve bu bakımdan ordunun sivil irade karşısında darbe yoluyla iktidarı ele geçirmesine zemin hazırlayabilmektedir.¹ Bu nedenle, tüm demokrasilerde ülke içerisindeki kamu düzeni ve asayiş işlerinin temel aktörü olarak orantılı güç kullanma kapasitesi ve hukuk düzeni tarafından kısıtlanması nedeniyle polislik görevlendirilmesi öngörülmektedir (Huntington, 1956). Modern devletin temeline yerleşen bu ayrımın uygulamada en somut tezahürünü oluşturan ABD anayasasının 1878 tarihli *Posse Comitatus Act* adlı hukuki düzenlemesidir. İlgili yasa ile ABD’de polislik ve ordu ayrımı anayasal zemine güvence altına alınırken, söz konusu ayrım konsolide demokrasilerin ve objektif işleyen asker-sivil ilişkileri örüntüsünün de merkezine yerleşmektedir.

İdeali yansıtan bu ayrım üzerinde siyaseten ve akademik olarak layıkıyla durulmasına ve söz konusu ayrımdan sapılmasının demokratik düzen açısından getireceği olası tehlikelere işaret edilmesine rağmen, küresel düzeyde farklı ülkelerde asker, polisle birlikte ve bazen polisin yerine ülke sınırları içerisinde görev almaya devam etmektedir. Üstelik, daha çok gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelere atfedilen polislik işinin ordu tarafından yürütülmesi meselesi -dozu giderek artmak suretiyle- Avrupa ve Amerika’nın konsolide demokrasilerinde de tarih boyunca var olan ve günümüzde daha sık rastlanılan bir uygulama haline almıştır. Soğuk savaş ertesinde yeniden dizayn edilen güvenlik ortamında ve özel olarak 11 Eylül saldırıları ertesinde küresel düzeyde birincil tehdit haline gelen terörizmle mücadele ordunun içeride kullanılmasının başlıca gerekçelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Bove vd., 2020). Öte yandan, çok yakın zamanda, askeri personelin ülke sınırları içerisinde polislik işlerini –

¹ Latin Amerika ve Afrika’da ordunun toplumsal hareketlerin bastırılmasında kullanılmasının orduyu darbe yapıcı aktör haline getirmesi üzerine geniş bir literatür bulunmaktadır. Örneğin Liebenow (1981), Liberya’da Tolbert hükümetinin askerleri sokak hareketlerinin bastırılması için kullanılmasının orduyu bir kurum olarak nasıl siyasallaştırdığını analiz etmektedir. Buna göre, ordu Monrovia’daki pirinç kalkışmasında göstericilere ateş açmayı reddetmiş ve arkadaş ve akraba olarak nitelendirdiği kalkışan kesimlerle bir sempati kurduğunu göstermiştir. Kalkışmacılara silahla ateş açma görevini hükümetin emirlerini yerine getirmek istemeyen ordu yerine polis üstlenmiştir.

polisin yanında veya onunla birlikte– üstlenmesi COVID-19 pandemisi süresince ve sonrasında sıkça tartışılmıştır (Genç Yılmaz, 2020).²

Yakın geçmişte yaşanan bu dönüşüm ile paralel seyreder biçimde ordunun asayiş görevlerini analiz eden genişçe bir literatür oluşmaya başlamıştır.³ Flores-Macias ve Zarkin (2021), ordunun polislik faaliyetlerine yönelik müdahalesine sıkça rastlanan Latin Amerika ülkeleri örneğinden yola çıkarak konuyu iç güvenliğin militarizasyonu üzerinden tartışmaktadır. Bove vd. (2020) ise yükselen terörist tehdidin bir sonucu olarak ordunun ülkenin iç sınırlarına müdahalesinin artışı incelemektedir. Onlara göre terörizm aslında orduların iç politikaya müdahalesini kolaylaştıran bir fırsat penceresi açmaktadır. Ruffa (2018), Fransa örneği üzerinden içerisi ve dışarıyı arasında kalan ordunun rolünün hukuk devleti ilkesi dahilinde nasıl yeniden tasarlanması gerektiğine yönelik bir yol haritası oluşturmaya çalışmaktadır. Stevenson (2005) İngiltere’de terörizmle mücadele kapsamında ordunun artan biçimde içeriye yönelik kullanımını tartışmaktadır. Son olarak, Collins ve Archala-Hall (2022) konuyu farklı ülke örnekleri üzerinden analiz etmektedir. Ordunun göreve çağırılma (*call out*) mekanizmasının işletilmesi ile içeride göreve çağırılmasının hukuksal zemini ve pratik uygulamaları tek tek ülke örnekleri üzerinden incelenmektedir.

Bu çalışma, ordunun polislik işi ile hukuk ve düzenin sağlanması görevini yürütür hale gelmesini farklı asker-sivil ilişkileri örüntüsüne ve çeşitli güvenlik mimarisi tasarımına sahip örnekler üzerinden incelemek suretiyle terörizm ve örgütlü suç gibi güvenlik tehditlerinin ordunun içeride kullanımına yönelik etkisini anlamaya çalışmaktadır. Bu analizin gerçekleştirilebilmesi için İngiltere, Meksika, Fransa ve Türkiye örnekleri seçilmiştir. Bu sayede, söz konusu ülkelerde bu meselenin hukuksal düzeyde nasıl düzenlendiği ve uygulamada sahada nasıl işlerlik kazandığı karşılaştırmalı bir biçimde analiz edilmiştir.

Çalışma, metodolojik olarak denetimli karşılaştırmalı analiz yöntemini kullanmaktadır. Karşılaştırmalı analize tabi tutulacak örnek ülkelerin hepsi, tarihsel süreç içerisinde terörist tehditle karşı karşıya kalmıştır. Örnek ülkeler seçilirken, iki adet kriter ön plana çıkmıştır. Bunlardan birincisi, araştırmanın konusunu oluşturan ülkelerin takip ettiği asker-sivil ilişkileri örüntüsünün nesnel demokratik denetime tabiliğidir. Bu dört farklı örnekte, askerinin sivil otorite

² Farklı coğrafyalardan örneklerle COVID-19 ile mücadelede polislerin rolü ve polislik işi için bkz. Den Boer vd. (2023).

³ Konuya dair literatür son dönemde akademik ilgiyi üzerine daha fazla çekiyor olsa da erken tarihli çok sayıda çalışmada da ordunun polislik rollerine odaklanılmıştır. Önemli bir örnek olarak Stepan’ın erken tarihli çalışması (1973) burada zikredilmelidir. Latin Amerika ülkeleri üzerinden ordunun iç güvenlik ve kalkınma odaklı rollerine dikkat çekmektedir. Stepan, ordunun bu tarz rolleri için “yeni profesyonellik” kavramını kullanmaktadır.

tarafından denetiminin farklı seviyeleri gözlemlenmektedir. İlk iki Avrupa örneğinde, asker-sivil ilişkilerinin nesnel biçimde ilerlediği bir örüntü gözlemlenirken, Meksika ve Türkiye örneklerinde ise asker-sivil ilişkileri dengesi büyük ölçüde birincisinden yana bir tutumun ön planda olduğu bir başka modellemeye denk gelmektedir. İkinci kriter ise araştırma alanı olarak seçilen ülkelerde güvenliğin kurumsal mimarisinin nasıl organize olduğu ve özellikle askeri kolluk statüsüne sahip jandarmanın bulunma(ma)sı durumudur. Güvenlik yapısının farklı niteliklere sahip olduğu bu örnekler arasından Fransa'da askerin ülke sınırları içerisinde terörle mücadele için kullanılması daha çok operasyonlar kapsamında söz konusu olurken, İngiltere'de ordunun SAS (*Special Air Service*) ve SBS (*Special Boat Service*) gibi birimlerinin terörle mücadele için uzmanlaşmış ve yetkilendirilmiş kurumlar olarak ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Güvenlik mimarisinin farklı biçimlerde dizayn edilmiş olması, jandarma teşkilatının ordunun polislik işlerinde kullanımına yönelik etkisinin de analize dahil edilmesini gerektirmektedir. Son olarak, çalışmada askerin polislik işlerinde kullanımını hem operasyonel hem de hukuki düzenlemeler bağlamında incelenmiştir.

1. TEORİK ÇERÇEVE: ASKERİN POLİSLİK İŞLERİ

16. yüzyıl ile birlikte Batıda, şiddet tekeli meşru bir biçimde ele geçirmeye başlayarak oluşan modern devlet yapısı, bir sonraki aşamada, güvenlik aygıtında yaşanan bölünme ve uzmanlaşma ile varlığını konsolide eder. Bu süreçte, devletin iç güvenliği ve dış güvenliği arasına bir ayırım yerleşir. Buna göre ordu, dışarıda ülkenin güvenliğini sağlarken, polis içeride kamu düzeninin sağlanması işinde uzmanlaşır. Modernleşme süreçleri ile birlikte çizilen bu ayırımın, pratikte, ordu ve polis güçlerinin işleyişinden mesleki *ethos*larının oluşumuna değin birçok konuda etkileri olmuştur.⁴ Ancak, askerin ülke sınırları içerisinde kullanımını aslen asker-sivil ilişkilerine yönelik etkisi bakımından tartışılmıştır.

Asker-sivil ilişkileri literatürü, ilk aşamada, askeri alan ile sivil alan arasındaki ayrımı sorunsallaştırır. Lasswell (1941), askerin sivil alanda artan rolünün tehlikelerine işaret etmiş ve güvenlik kadrolarının siyaseten güç kazanacağını iddia etmiştir. Ona göre, yakın gelecekte oluşması muhtemel garnizon devletlerde sivil siyasal aktörlerin rolünün azalması muhtemeldir. Huntington (1957) askeri ve sivil alanın mutlak suretle ayrılması gerektiğini vurgular. Ordu, askeri alanda profesyonelleşmeli ve siyasal karar alma mekanizmalarının dışında kalmalıdır. Ona göre, siviller askerin uzmanlık alanından uzak durmalı ve

⁴ Polis ve ordu arasındaki ayırım modernleşmenin bir sonucudur ve modernleşme öncesi polislik işi genel olarak ordular tarafından yerine getirilmiştir. Bu konuda tarihsel ve teorik bir tartışma için bkz. Tilly (1986)

asker de sivillerin siyasal karar alma süreçlerine katılmamalıdır. Sivil siyasetçilerin askerin uzmanlığına başvuracağı tek alan güvenliğe ilişkin karar alanıdır. Janowitz'in (1971) savunduğu ve askeri eğitimin askerlerin inisiyatifine bırakılmasının sağlıklı işleyen bir asker-sivil ilişkisi örüntüsü için büyük bir tehdit oluşturacağı argümanı ise farklı bir çerçeve sunmaktadır. Buna göre, askerin kendi alanında topyekûn bir özerklik kazanması, onun siyasete olan müdahalesinin de önünü açacaktır.

Asker-sivil ilişkileri literatürü kapsamında ordunun iç güvenlik işlevlerine ayrıca eğilen çalışmalar da bulunmaktadır. Stepan (1973), “yeni profesyonellik” (*new professionalism*) olarak adlandırdığı ve Latin Amerika ülkelerinde gözlemlediği ordunun, iç güvenlik ve ulusal kalkınma gibi roller üstlenmesinin, onun, bir siyasal karar alıcı olarak manevra alanını sivil irade aleyhine genişlettiği sonucuna ulaşmaktadır. Desch'e göre (1999) ise askerin siyasete müdahalesini ve sivil denetimin derecesini belirleyen temel faktörler, iç ve dış tehditlerin yoğunluğudur. Güvenlik çevresi, sivil denetimin derecesini belirleyen temel etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Dış tehditlerle meşgul olan ordu, siyasete etkide bulunmak istemeyecektir. Hem dış hem de iç tehdidin düşük olduğu güvenlik çevresinde ise sivil denetim hakkında net bir tablo ortaya koymak mümkün görünmemektedir. Dış tehdidin bulunmadığı Latin Amerika ülkeleri gibi coğrafyalarda, ordu içerisi ile daha sık meşgul olmaktadır. Bu durum, askerin siyasete müdahalesini yoğunlaştıran bir gelişmedir.

Genel olarak, askerin polislik işinde kullanılması eleştirel bir perspektiften ve sağlıklı işleyen asker-sivil ilişkisinin önünde bir engel olarak tasvir edilse de son dönemde güvenlik alanında yaşanan değişimler ile birlikte bunun bir gereklilik halini aldığını iddia eden araştırmacılar da mevcuttur. Askerin polislik işleri sorunsalı üzerine çalışan birçok araştırmacı da güvenlik alanında yaşanan değişim -ve dönüşümlerin- ortaya çıkardığı yeni tehditlerin sadece polis teşkilatları ile engellenemeyeceğini savunmaktadır. Örneğin Pion-Berlin'e (2019) göre, “*mid-level challengers*” olarak adlandırılan orta-seviye birtakım tehditler sadece polis gücü ile üstesinden gelinemeyecek büyüklük ve derinliktedir. Latin Amerika'da örgütlü suçla mücadele örneklerinde görüldüğü üzere, bazı tip operasyonlarda ordunun kullanımı yararlı olmaktadır. Ayrıca, bir başka bakış açısından değerlendirildiğinde birçok araştırmacı iç güvenlik ve dış güvenlik arasındaki ayrımın da büyük ölçüde eridiğini savunmaktadır (Weiss, 2011; Campbell ve Campbell (2010). Bu sava göre, transnasyonel suç veya küresel terörizm gibi sınırları aşan ve tek bir ülke sınırlarına sığmayacak kadar gelişmiş ağlara sahip olan örgütlenmelerle ve sorunlarla ulusal polis teşkilatlarının baş etmesinin mümkün görünmemesidir. Başka bir grup araştırmacı ise ordu ve polis arasındaki rol dağılımının tarihsel süreç içerisinde büyük ölçüde ideali yansıtan bir

dikotomiden ibaret olduğunu, böyle bir ayrımın hiçbir zaman tam anlamıyla var olmadığı argümanını savunmaktadır (Succi Junior, 2023). Bu noktada, önemli olan ordunun içeride ve polislik işinde kullanılması değil de nasıl ve ne kadar süre ile kullanıldığıdır.

Staniland'ın (2008) savunduğu üzere, ordunun içeride kullanımının asker-sivil ilişkilerine doğrudan bir etkisi bulunmaktadır. Ancak Desch'in (1999) vurguladığı iç ve dış güvenlik tehditlerinin askerin polislik işinde kullanımına yönelik etkisi, farklı asker-sivil ilişkileri örüntüsünü takip eden ülkelerde ve yine iç güvenlik kurumunun tasarımına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Burada önemli olan nokta, askerin içeride kullanımının ne şekilde dizayn edildiği ve bu kullanımın ne kadar süre ile sınırlandırıldığı ya da bir sınırının olup olmadığıdır. Bu açıdan, makro düzeyde yaşanan ve küresel güvenliğe yönelik tehditlerin asker-sivil ilişkileri üzerindeki etkisinin sınırlı olduğu iddia edilmektedir. Onun yerine, ülke içi dinamiklerin askerin içeride kullanımını "sorunlu" ya da "kabul edilebilir" hale getirdiği tezi savunulmaktadır. Harig ve diğerlerinin (2021) "role conception" adlı kavramsallaştırmasının, iç tehditlerin nasıl da askeri vesayeti ortaya çıkaran ve asker-sivil ilişkilerinin olumsuz seyrine neden olan dinamikleri doğurduğunu açıklamakta işlevsel bir kavramsal zemin oluşturduğu da çalışmanın bir başka argümanını oluşturmaktadır. Türkiye ve Meksika gibi ordunun ulusal tehditler karşısında iç güvenlik amacıyla kullanımının bizzat ordu tarafından kendi görevi olarak kabul edildiği ülkelerde, bu kamu düzeni rolleri asker-sivil ilişkileri üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu rolü, tarihsel süreç boyunca üstlenen orduların içeride kullanımı hem muğlak hem de belirsiz hukuksal zeminlerde dizayn edilmiş ve kurumsallaşarak süreklilik kazanmıştır. Oysa orduların böyle bir rol üstlenmediği ülkelerde, küresel çapta gerçekleşen değişimler karşısında ve onlara bir tepki olarak sınırlı ve sınırları iyi çizilmiş bir askeri kullanım söz konusudur. İşte bu kullanımın asker-sivil ilişkileri üzerinde kalıcı ve olumsuz bir etkisi olmadığı gözlemlenmektedir.

2. ÜLKE ÖRNEKLERİ

İngiltere

İngiltere'de ordunun kamu düzeni ve asayişin sağlanması alanında kullanımına dair hem hukuki hem de operasyonel bir analiz yapılması gerekmektedir. İlk olarak, İngiltere'de askeri personelin içeride kullanımı belirsiz ve karmaşık bir hukuki düzenlemeye yaslanmaktadır. 20. yüzyılın hemen başında, ekonomik kriz yıllarında artan işçi hareketliliğiyle mücadelede askerin kullanımının önünü açan bir yasal düzenleme gerçekleştirilmiştir. 1920 tarihli Acil Güç Yasası (*Emergency Power Act*) hükümetlere, orduyu işçi hareketleri ve özellikle

grevler sırasında göreve çağırma hakkını vermiştir. Bu yasal düzenleme sayesinde asker eliyle grevlerin bastırılması için hükümetlere yetki alanı açılmıştır. Yine de Birleşik Krallık yasaları, askerin içeride istisnai dönemlerde ve sınırlı biçimde kullanılmasını önermektedir (De Vore ve Finnegan, 2022: 218).

İngiltere’de Soğuk Savaş dönemi boyunca ordunun birincil rolü NATO’nun parçası olarak SSCB tehlikesine karşı ülkenin savunulması olmuştur. Dolayısıyla bu dönem süresince İngiliz ordusu büyük ölçüde dış tehditleri ön plana alan bir stratejiye sahiptir. Bununla birlikte, terörizmle mücadele İngiltere için yeni bir mevzu olarak nitelendirilemez. Ülke, 1969 yılından itibaren düşük yoğunluklu gerilla kalkışması olarak nitelendirilebilecek IRA (*Irish Republican Army*) ile Kuzey İrlanda’da mücadele etmektedir. Bu nedenle de ABD’deki Posse Comitatus Act benzeri bir hukuki düzenlemeye İngiltere’de rastlanmamaktadır (Stevenson, 2005: 122). 1969 tarihinden itibaren kendini gösteren ve Kuzey İrlanda’da hâkim olan IRA örgütünün terörist faaliyetleriyle mücadelede İngiliz hükümeti askeri de ülke topraklarında yoğun bir biçimde kullanmıştır. Burada İngiltere’de güvenlik sektörünün terörizmle mücadele bağlamında yeniden yapılanmasına dair yaşanan bir dönüşüme işaret edilmelidir. IRA’ya karşı mücadele için İngiliz hükümetinin 1976 tarihinde Kuzey İrlanda Polis Gücü’nü (*Royal Ulster Constabulary, RUC*) öne sürmesine değin terörizmle mücadelede ağırlık İngiliz ordusunda olmuştur. RUC’un işlevsel hale getirilmesi ve IRA terör örgütüyle mücadelede başlıca güvenlik aygıtı haline gelmesi, askerin terörizmle mücadeledeki rolüne ise tümenden son vermemiştir. İngiliz ordusunun hükümet tarafından terörizmle mücadele için göreve çağrılan birlikleri RUC ile birlikte ortak devriyeler gerçekleştirmiştir. Yine bu dönem boyunca SAS, IRA’ya karşı gizli -istihbarata dönük- eylemler gerçekleştirirken, İngiliz ordusunun da Kuzey İrlanda’da yaklaşık 20.000-30.000 adet asker bulundurduğu bilinmektedir. 1998 Belfast Antlaşması (*Good Friday Agreement*, İyi Cuma) imzalandıktan sonra İngiliz ordusunun rolü görece azalmış ve Kuzey İrlanda’daki varlığı da 10.000 sayısına gerilemiştir. 1998 yılında Dışişleri Bakanı Cook’un ordunun bundan sonra riskleri ülke sınırlarına ulaşmadan önüne geçme stratejisini açıklamasıyla birlikte de tümüyle demilitarize bir iç güvenlik anlayışının İngiltere’de egemen hale geldiği söylenebilir (Stevenson, 2005: 122-123).

İyi işleyen ve demokratik bir asker-sivil ilişkileri örüntüsüne sahip olan İngiltere’de IRA ile mücadelenin sona ermesi ve iç güvenliğin topyekûn demilitarizasyonuna yönelik siyasal irade beyan edilmesine ve bu doğrultuda adımların hızlandırılmasına rağmen 2000’li yıllarda yaşanan gelişmelerle birlikte ordunun içeride kullanımı farklı biçim ve yoğunluk kazanmaya başlamıştır. 2001 yılında gerçekleşen ve küresel düzeyde bir dönüşüm başlatan 11 Eylül saldırıları ile birlikte artan küresel terör tehlikesi İngiliz ordusunun da içeride görev

yapmasının hem hukuki hem de operasyonel anlamda önünü açmıştır. Küresel terörizmle mücadele edebilmek için İngiltere, güvenlik sektörünü hukuksal, kurumsal ve operasyonel anlamda yeniden yapılandırma sürecine girmiştir. 2003 yılında yaklaşık bin kişilik bir askeri ekip Heathrow havalimanının korunmasında polisle birlikte görev almıştır (Stevenson, 2005: 126). Havaalanı operasyonu, 11 Eylül sonrasında, ülke içerisinde asker ve polisin birlikte düzenlediği ilk operasyon olması bakımından önemlidir. Operasyonel birlikteliğin ardından gerçekleşen hukuksal düzenlemeler ise askerin iç güvenlik alanındaki rolünü pekiştirmiştir. 2004 yılında yürürlüğe giren *Civil Contingencies Act* (CCA) ordunun içeride kullanım alanını genişletirken, hukuksal zemini de elverişli hale getirmiştir. Tarihsel süreç içerisinde EPA'nın başarılı olarak nitelendirilebilecek görevler üstlenmesi CCA için de elverişli ortamı hazırlamıştır. Aslında, CCA düzenlemesi 11 Eylül saldırıları ve Avrupa'nın farklı ülkelerinde gerçekleşen saldırılar neticesinde oluşan tedirgin ortamda EPA'nın yetkilerinin ve alanının genişlemesi olarak nitelendirilebilir. Bu da askerin terörizmle mücadele adı altında ülke sınırları içerisindeki kullanımına elverişli ortam hazırlayan bir hukuksal zemin oluşturmuştur.

İngiltere'yi diğer Avrupa demokrasilerinden farklı kılan önemli bir nitelik ise terörizmle mücadele etmek için aslen dışa-dönük bir askeri birim olarak SAS'ın⁵ görevlendirilmesi olmuştur (Salt ve Smith, 2005). SAS, İngiliz ordusunun terörizmle mücadele, rehin kurtarma ve doğrudan aksiyonu da içeren farklı alanlarda uzmanlaşmış bir birimdir. İngiltere'de askerin terörizmle mücadele için kullanılması sadece SAS operasyonları ile sınırlı değildir. Operasyonel düzeyde, 2012 Londra Yaz Olimpiyatları sırasında İngiltere'de ordu eşine az rastlanır bir mobilizasyon sürecine girmiştir. Olimpiyatların güvenliğinin sağlanması hedefiyle gerçekleşen operasyonlarda ordu, polis ve istihbarat altyapısının birlikte hareket ettiği gözlemlenmiştir. Son olarak, yakın tarihte, yine operasyonel düzeyde askeri personel iç güvenlik alanında kullanılmıştır. 2021 tarihinde düzenlenen *Exercise Octacine* adındaki müdahale kapsamında polisle ortak operasyonlar düzenlemek suretiyle İngiliz ordusu, kamu düzeni alanında görev yapmıştır ("Troops and Police Train Together to Hunt Down Terrorists", 2021).

Sonuç olarak, uzun yıllar IRA terör örgütüyle mücadele eden Birleşik Krallık'ın hukuken ve operasyonel anlamda diğer ülkelere kıyasla ordunun içeride kullanımını konusunda tecrübesinin çok daha fazla olduğu belirtilmelidir. Buna

⁵ ABD'ye yönelik gerçekleştirilen 11 Eylül saldırıları ertesinde İngiltere, terörizmle mücadele kapsamında Afganistan'a yönelik deniz aşırı operasyonlarında SAS ve SBS özel birimlerini kullanmıştır. Ancak bu iki birim arasında zamanla yetki karmaşası ortaya çıkmış ve iki kurum bir rekabet sürecine girmiştir. Sorun, 2005 yılına gelindiğinde Afganistan'da terörle mücadelede SBS'nin ve Irak'ta SAS'ın görevlendirilmesiyle çözümlenebilmiştir (Katsuya, 2022).

rağmen, ülkenin hukuksal yapısı ve ordusunun savunma doktrinleri, ikisi birlikte, terörizmle mücadelede sivillere ağırlık vermeye devam etmektedir. Askerin dahil olduğu operasyonlarda dahi sivil güvenlik güçlerinin ve mekanizmalarının denetçi bir rol üstlendikleri belirtilmelidir. Bununla birlikte 11 Eylül saldırıları ile birlikte daha görünür ve somut bir tehdit haline gelen küresel terörün daha yıkıcı ve kimyasal silahlara da dayanan saldırı gücü, askerin hem istihbarat hem de insan gücü olarak daha fazla dahil olacak biçimde bir iç güvenlik mekanizması geliştirilmesine yol açmıştır.

Fransa

Fransa'nın tarihsel süreç boyunca genel olarak sağlıklı biçimde işleyen bir demokratik asker-sivil ilişkileri patikasını takip ettiği gözlemlenmektedir. Buna rağmen, Fransa'da asker-sivil ilişkileri zaman zaman krize girebilmektedir. 1960'lı yıllarda Vietnam ve Cezayir'deki dekolonizasyon süreçleri asker-sivil ilişkilerinin krize girdiği dönemlerdir (Venesson, 2003: 131). Söz konusu krizler ertesinde Fransız ordusu içeriye dönük roller üstlenmekten kaçınmış ve kamusal alandan uzak durmayı tercih etmiştir. 2021 yılında 1000 emekli Fransız askerinin imzaladığı ve Cumhurbaşkanı Macron'u Fransa'nın parçalanması tehdidinde yönelik uyarı mektup da ülkedeki asker-sivil ilişkilerine dair yakın tarihli krizlerden bir diğeridir.⁶ Yine de asker-sivil ilişkilerinin nesnel denetimine dayalı bir yapıyı benimsemiş olan ülkede emekli askerlerin siyasal görevlerde bulunmaları pek de tercih edilmeyen bir pratik haline gelmiştir (Ruffa ve Levy, 2021). Genel olarak, Fransız ordusu sivil iradenin emirleri ve denetimi doğrultusunda; ancak kendi uzmanlık alanını ilgilendiren konularda özerk bir manevra gücüyle hareket etmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde terörist tehdidin ön plana çıkması, terörizmle mücadele kapsamında askerin, ülke sınırları içerisinde daha fazla rol almasının önünü açmıştır. Bu minvalde, Fransız ordusu 1990'lı yıllar ile birlikte iç güvenlik alanında ve toplum nezdinde daha fazla görünür hale gelmiştir. Fransa'da ordunun ülke sınırları içerisinde kullanılmasının miladı olarak 1995 yılı gösterilmektedir. Paris metrosuna yönelik terörist saldırıların hedefi olan ülkede, *Operation Vigipirate* adıyla bir terörizmle mücadele stratejisi uygulamaya geçirilmiştir. Operasyon kapsamında askeri birlikler Fransız kamusal alanlarında ve terörizmle mücadele amacıyla daha sık görünür hale gelmiştir. İngiltere örneğinde gözlemlendiği üzere, bu operasyonlar kapsamında ordunun istisnai ve sınırlı kullanımına izin vermiştir. Süreç boyunca ordunun içeride kullanımı

⁶ İlgili mektubun kamuoyunda ortaya çıkardığı tartışmalardan ve Le Pen gibi aşırı sağ siyasilerden aldığı desteğe de yanıt olarak Genel Kurmay Başkanı'nın siyasallaşma süreçlerinden kaçınmak amacıyla bir adım geride duracağını açıklaması krizi sönmüştür (Ruffa ve Levy, 2021).

personel sayısı bakımından kısıtlı kalmış ve tüm bu operasyonlarda yaklaşık bin adet askeri personel görev almıştır. Operasyon bittikten sonra ordunun içeride kullanımına yönelik herhangi bir yapısal ya da kurumsal dönüşüm gerçekleştirilmemiştir (Tenenbaum, 2016).

Fransa'da ordunun ulusal sınırlar dahilinde kullanılması bağlamında ve terörizmle mücadele kapsamında, asıl dönüm noktası 2015 saldırıları ertesinde yürütülen *Operation Sentinelle* olmuştur. Operation Sentinelle kapsamında yaklaşık 30 bin adet Fransız asker görev almıştır (Tenenbaum, 2016). Bu operasyon her ne kadar geçici bir önlem olarak kurgulanmış olsa da bu defa bir önceki operasyondan farklı olacak biçimde, askerin varlığı daha sonraki Nice ve Paris terörist saldırılarını da kapsayacak biçimde daha kalıcı hale gelmiştir. 2016 yılına gelindiğinde görev yapmakta olan asker sayısı 7 bin seviyesine düşürülmüşse de iç güvenlik vesilesiyle kullanımları devam etmiştir. Üstelik bu askerler arasından yaklaşık 3 bin tanesinin çabuk reaksiyon ekibi (*quick reaction force*) haline getirilmesi sağlanmıştır.⁷ Dolayısıyla, 2015 sonrasında Fransa'da da askerin iç güvenlik rolünün kurumsallaştığı ve konsolide bir hal aldığı gözlemlenmektedir. Fransa örneğinde askerin iç güvenlik alanında aktif kullanımının seviyesini anlamak adına gerçekleştirilecek bir analiz durumu daha net bir biçimde ortaya koyacaktır. Fransa'nın 2017 yılı itibariyle gerçekleştirdiği askeri operasyonlarının sayısı bakımından içerisi ve dışarı arasında bir eşitlik olduğu resmi olarak açıklanmıştır. 2017 yılında Cumhurbaşkanı seçilen Emmanuel Macron, bir önceki Cumhurbaşkanı Hollande gibi ordu personelini polislik işinde kullanma eğilimini devam ettirmiştir. 2017 yılı itibariyle Fransız ordusunun ülke içi operasyonlarda kullanılmak üzere 7 bin-10 bin adet askeri bulunmaktadır (Hémez, 2017). 2019 yılı sonu ve 2020 yılı ocak ayında tüm dünyada etkisini göstermeye başlayan COVID-19 ile mücadele bu açıdan bir dönüm noktası niteliğindedir.

Fransa'da ordunun polislik işinde kullanılması İngiltere'den farklı pratikler üzerinden işlemektedir. Bunun en önemli nedeni Fransa'da askeri kolluk statülü bir polis gücü olarak jandarmanın (*gendarmerie nationale*) bulunmasıdır. Fransa'da jandarma kurumunun hibrid nitelikli bir kolluk gücü olarak varlığını sürdürmesi

⁷ Fransa'da askeri yapıya dair gerçekleştirilen reformlardan en önemlisi zorunlu askerliğin (*levée en masse*) kaldırılmasıdır. Bundan sonraki süreçte de savunma alanında askeri personelin kademeli olarak azaltılması devam etmiştir. Bu bakımdan 2015 tarihi bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. 2015 yılında Paris'te gerçekleşen terörist saldırıların ertesinde cumhurbaşkanı olarak görev yapan François Hollande bir süredir devam eden personel azaltma sürecini dondurmıştır. Bunun en önemli nedeni gerçekleşen terörist saldırılar karşısında askeri personele ihtiyaç duyulan yüksek operasyonel gücü sağlamaktır. 2016 yılında, Fransa'nın Nice şehrinde meydana gelen terörist saldırılardan sonra ise 14.000 yeni personel işe alan Fransız ordusu böylece ülkedeki kurumlar arasında en büyük işe alım sıçramasını gerçekleştiren kurum haline gelmiştir (Hémez, 2017: 104).

ordunun içeride kullanımını sınırlı kılan önemli bir nedendir (Hémez, 2017). Fransa'nın kendi tarihsel-toplumsal tecrübelerinin Fransız jandarmasının polis ve ordudan ayrı bir güvenlik aktörü olarak ortaya çıkışındaki rolü de burada not edilmelidir. Fransa'da jandarma her ne kadar devrim sonrasında ve devrimci kadrolar tarafından oluşturulmuş olsa da aslında, daha 14. yüzyılda temel işlevi askeri birlikleri kontrol etmek amacıyla kurulmuş olan mareşallerin yetkisi altındaki asayiş zabıtasının bir devamıdır (Luc, 2009: 20). Fransa'da İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak görev yapmakta olan jandarma terörizmle mücadelede askeri statülü kolluk gücü olarak kilit bir role sahiptir. Güncel işleyişinde, Fransız Jandarması'nın *Groupe d'Intervention de la Gendarmerie Nationale* (GIGN) adlı birimi, kriz yönetiminde uzmanlaşmış profesyonel bir jandarma birliği olarak terörizmle mücadelede önemli bir role sahiptir (Gregory, 2003).

Sonuç olarak, askeri statülü kolluk kuvveti olarak jandarmanın varlığına rağmen, Fransa'da da askerin polislik işinde kullanılması özellikle 2015 yılı ve sonrasındaki terörist saldırılara cevaben ve sınırlı süreli operasyonlar düzeyinde gerçekleşmiştir. İngiltere'deki gibi daimî bir askeri kurumsal yapının polislik işini üstlenmesinden farklı olarak Fransa'da çeşitli operasyonlar vesilesi ile ordu polislik işlerini gerçekleştirmiştir.

Meksika

Latin Amerika ülkeleri her ne kadar bağımsızlıklarını görece erken bir tarihte, 19. yüzyılın başında, kazanmış olsalar da kıtadaki demokratikleşme süreci ağır ve sancılı ilerlemiştir. Sömürgeci güçlerden kurtuluş mücadelesi birçok ülkede askeri liderlerin önderliğinde gerçekleşmiştir. Üstelik bağımsızlığın erken yıllarında liberallerin eşitlik söylemi sömürgecilikten miras kalan kast sisteminin varlığını büyük oranda sürdürmesi neticesinde politik bir hayal olarak kalmış ve heterojen toplumsal yapıda *Americano* söylemi geçerliliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Bu dönemde kurumların inşası zaman alırken ekonomik kaynak azlığı kurulan siyasal rejimleri zayıf kılmıştır. Bu ortamda, himaye etmek ya da özel ordu beslemek için kişisel kaynaklarını kullanan büyük toprak sahipleri olarak *caudillo* yönetimleri ağırlık kazanmıştır. Toplumsal yapının heterojen karakteristiği de toplumsal kırılganlığı arttırırken güçlü tek adam rejimlerinin ön plana çıkmasını mümkün kılan zemini de hazırlamıştır. 20. yüzyıl ile birlikte herkes Latin Amerika ülkelerinde *caudillo* döneminin tümüyle sona erdiğini düşünürken, bu defa, kıtanın en büyük ülkesi Brezilya'da 1964 yılında askeri darbe gerçekleşmiş ve yaklaşık 30 yıl sürecek askeri rejimler dönemi açılmıştır (Loveman, 2001). 1980'li yıllara değin birçok ülkede⁸ askeri darbeler siyasetin

⁸ Soğuk Savaş dönemi boyunca Brezilya'da, Arjantin ve Şili başta olmak üzere birçok Latin Amerika ülkesinde çok sayıda darbe gerçekleşmiştir. Bunlar arasında en bilinenleri Brezilya'da

temel belirleyeni olmuştur (Rouquié, 1986). Üstelik, Latin Amerika ülkelerinin birçoğunda asker, darbe ertesinde kışlaya dönmemiş ve bu durum uzun süreli askeri diktatörlüklerin Latin Amerika ülkelerini yönetmesi ile sonuçlanmıştır.⁹ ABD'nin Latin Amerika ülkelerine yönelik olarak Monroe Doktrini'nden bu yana farklı biçimlerde sürdürdüğü müdahale siyasetinin bir uzantısı olarak askeri rejimlere verilen destek de kıtada askeri darbelerin önünü açan bir diğer neden olmuştur.

1980'li yıllarla birlikte kıtada sivilleşme ve demokratikleşme döneminin başlamasıyla askerin sivil denetiminin sağlanması için çeşitli siyasal adımlar atılmıştır. Bugün birkaç istisna dışında¹⁰ kıtada askerin doğrudan siyasete müdahalesinden söz etmek mümkün olmasa da asker halen önemli bir aktör olmaya devam etmekte ve siyaseten aktif konumunu dolaylı yollardan korumaktadır.¹¹ Bu noktada askerin iki farklı yoldan hala siyaseten varlığını muhafaza ettiği söylenebilir. Bunlardan birincisi askeri liderlerin sivil siyasette önemli roller üstlenmeye devam etmesidir. Özellikle emekli askerlerin, Brezilya ve Jair Bolsonaro başkanlığı (2019-2023) örneğinde olduğu gibi bakanlar kurulunda yer alıyor olması siyasetin tam anlamıyla sivilleşmemesinin önemli göstergelerinden biridir. Bir diğer gelişme de askeri darbelerin yokluğunda, askerin polislik işlerinde ve iç güvenliğe yönelik roller üstlenmeye devam etmesidir. Meksika, Bolivya, Venezüella ve Kolombiya (Sanchez Lara ve Romero, 2020: 75) örneklerinde de görüldüğü üzere asker başta uyuşturucu ile mücadele olmak üzere kamu güvenliği görevlerinin temel aktörü konumundadır.

Pion Berlin ve Martinez (2022: 32), Latin Amerika genelinde askerin yerel polislik işlerinde kullanımının kıta ülkelerine özgü genel bir nitelik olduğunu belirttikten sonra, kıta ülkelerini kabaca üç farklı kategoriye ayırırlar. Buna göre, Meksika ile birlikte Kolombiya, Ekvador, El Salvador anayasaları bakımından ordunun içeride kullanımını teşvik eden ülkeler arasında yer almaktadır. İkinci kategoride yer alan Brezilya, Nikaragua, Bolivya ve Peru gibi ülkelerde silahlı

1964 yılında gerçekleşen askeri darbedir. Aynı zamanda Arjantin'de ve nihayetinde Şili'de Allende iktidarına son veren Pinochet darbesidir.

⁹ Pion Berlin'e göre (2011) bu durum Latin Amerika ülkeleri ile Türkiye arasındaki en önemli farklardan birini oluşturmaktadır. Türkiye'de asker, kamu düzenini sağladıktan hemen sonra kışlaya geri dönme pratiğine sahipse de Latin Amerika ülkelerinin birçoğu uzun süren askeri diktatörlüklerle yönetilmiştir.

¹⁰ Haiti'de 2004 yılında bir askeri darbe gerçekleşmiştir. Darbe ile başkanlık görevini yürütmekte olan Jean-Bertrand Aristide görevden ayrılmıştır.

¹¹ Bu konuda verilebilecek en güncel örnek Brezilya'nın 2019-2023 yılları arasında görev yapan Başkan Jair Bolsonaro'dur. Bolsonaro 2022 yılında başkanlık seçimlerini kaybedene dek ülkeyi yönetirken bakanlıkların birçoğunu kendisi gibi emekli asker olan kişiler arasında dağıtmıştır. Bolsonaro'nun son seçim yenilgisinden sonra görevi bırakmayacağı ve seçimlerin galibi konumundaki Lula da Silva'nın başkanlık görevine başlamasının Bolsonaro yanlısı bir askeri darbe yoluyla engelleneceğine dair söylentiler ağırlık kazanmıştır (Meyerfeld, 2023).

kuvvetlerin iç güvenlik alanında kullanımı teşvik edilmemekle birlikte esnek bir mekanizmaya tabidir. Arjantin ve Şili gibi ülkeler ise ordunun içeride kullanımını anayasaya göre ancak istisnai ve olağanüstü şartlar altında kabul etmektedir.

Meksika’da askerin rolünün tarihsel gelişimine baktığımız zaman ordunun çok sayıda iç güvenlik işlevinin olduğu gözlemlenmektedir. 1913 yılında kuruluşundan bu yana Meksika Ordusu’nun temel operasyonel rolü iç güvenlik olmuştur (Moyano, 2020: 5). Meksika ordusu, toplumsal hareketlerin bastırılmasından, polis devriyelerine katılım sağlanmasına, uyuşturucu karşıtı operasyonlarda yer almaktan, doğal felaketlerin yaralarının sarılmasına kadar çok sayıda işlevi yürütmüştür (Pion-Berlin ve Martinez, 2022: 47). Meksika Ordusu’nun 4 adet ulusal planı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi (DN-I) dış tehditlere yönelik iken, diğer üç tanesi tümüyle iç güvenlik ile ilişkilidir. DN-II, kalkışmaların bastırılması, DN-III doğal afetlere Meksika Ordusunun müdahalesi ve son olarak DN-IV ise ordunun uyuşturucu ile mücadele alanında rol üstlenmesinin zeminini oluşturmaktadır (Pion-Berlin ve Martinez, 2022: 49). Ancak tüm bu çeşitli rol ve işlevler arasında, uyuşturucu ticareti ile mücadele Meksika ordusunun başlıca uğraşısı olarak ön plana çıkmaktadır.

Meksika Ordusu, Başkan Lazaro Cardenas uyuşturucu ticaretini devlet kontrolü altına alma kararını verdiği 1938 yılından bu yana uyuşturucu karşıtı operasyonlarda temel aktör konumundadır (Sanchez Lara ve Romero, 2020: 67). 1970 yılında uyuşturucu ticareti bir ulusal güvenlik tehdidi olarak tanımlanmış ve 1987 yılında Başkan Miguel de la Madrid uyuşturucu ticareti ile mücadelenin bir devlet meselesi olduğuna dikkat çekmiştir. 1990’lı yıllarda Yüksek Yargının verdiği bir karar ile birlikte ordunun sadece uyuşturucu ile mücadelede değil, doğal afetlerle mücadeleden aşırı denemelerine kadar birçok alanda kamu güvenliği maksadıyla kullanılabilmesi yasal zeminde kabul edilmiştir. 1996 yılında Canador Planı kapsamında askerin yoğun bir biçimde uyuşturucu karşıtı operasyonlarda kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Bu operasyon kapsamında 1500-3000 kişilik askeri birlikler iç güvenlik amacıyla görev almıştır (Sanchez Lara ve Romero, 2020: 68). 2000 yılı sonrasında görev yapan başkanlar yeni bir hibrid güvenlik kurumu oluşturmak suretiyle bir taraftan polisteki yozlaşma ile mücadele etmek, aynı zamanda da ordunun iç güvenlik rolünü sınırlandırmak istemiştir. İlk olarak Başkan Vicente Fox (2000-2006) yönetiminde *Policia Federal Preventiva* polis ve ordu personelinden oluşan hibrid bir yapı olarak kurulmuştur. Fox’un yerine iktidarı ele geçiren Felipe Calderon (2006-2012) iktidarı dönemi askerin ülke sınırları içerisinde kullanımı ve iç güvenliğin militarizasyonu süreçleri bakımından bir milad olarak nitelendirilebilir. Calderon ordunun uyuşturucu ile mücadelede ve içeride kullanımını teşvik eden bir yeni siyasal anlayış ortaya koymuştur. Ona

göre federal, sivil ve yerel polis teşkilatları hazır ve güvenilir hale gelene değin, uyuşturucu ticareti ve organize suç örgütleri ile mücadelede ordunun kullanılması bir gerekliliktir. 2007 yılında ordu göreve çağrılmış ve 10.000 kişilik bir birim olarak *Fuerzas de Apoyo a la Seguridad Publica* (FASP-Federal Public Security Support Forces) oluşturulmuştur. Büyük ölçüde özel kuvvetlerden oluşan bu yeni yapı, kartellerle mücadelede devletin temel organı haline gelmiştir (Moyano, 2020. 8).

2012 yılında *Partido Revolucionario de México* (PRI) iktidara geri dönünce ilk iş olarak 2014 yılında askeri kolluk statülü bir güvenlik teşkilatı olan *Gendarmerie*'yi oluşturmak suretiyle güvenlik aygıtını yeniden yapılandırmıştır. Bundan sonraki süreçte *Gendarmerie* güvenlik sektöründe kendi konumunu bulabilmek için büyük çaba sarf etmiştir. *Gendarmerie*'nin hibrid bir güvenlik aygıtı olarak oluşturulması, askerin içeride kullanımını azaltmamıştır. 5 bin personel ile sınırlı kalan *Gendarmerie* varlığını Federal Polisin ve askerin operasyonel gücünün sürekliliğinde ancak sınırlı bir düzeyde sürdürmüştür. 2016 yılı itibarıyla Meksika'nın başkent dahil 31 eyaletinden 23 tanesinde asker örgütlü suçla mücadelede görev yapmaya devam etmektedir. Üstelik ordunun operasyonel anlamda devam eden aktif durumu karşısında siyasal iktidarlar, yasal bir zemin oluşturma gayreti içinde olmuştur. Başkan Pena Nieto (2012-2018) döneminin sonlarında başlayan ve Andres Manuel Lopez Obrador (AMLO) döneminin henüz başında ancak somutlaşan ordunun iç güvenlik rollerinin hukuksal zemini temel siyasi mesele haline gelmiştir. 2017 yılında *Ley de Seguridad Interior* (İç Güvenlik Yasası) ordunun iç güvenlik operasyonları için meşru bir hukuksal zemin oluşturmak adına Meksika Kongresi'nin temel tartışma konularından biri olmuştur (Meyer ve Suarez-Enriques, 2020). 30 Kasım 2017 tarihinde kabul edilen yasa ile kamu güvenliğinden sorumlu olan devlet kurumlarından birinin de silahlı kuvvetler olduğu teyit edilmiştir. 2018 tarihinde yaşanan yönetim değişikliği ertesinde Obrador iktidara gelince, askeri-polis niteliklerine sahip yeni bir hibrid güvenlik kurumu oluşturmuştur. Obrador, güvenlik sektörünü yeniden yapılandırırken bu defa İspanya'nın *Guardia Civil* adlı askeri statülü kolluk gücünden esinlenmiştir. Meksika'nın hibrid karakteristiğe sahip bu yeni güvenlik kurumunun adı *Guardia Nacional* olmuştur (Sanchez Lara ve Romero, 2020: 72). 2019 yılında ulusal polis işlevlerine sahip jandarma benzeri bir yapı olarak kurgulanan *Guardia Nacional*, ordunun kamu güvenliği ile ilgili işlevlerini devralmak yerine, büyük ölçüde, ülkenin Guatamala sınırında göçmenlerle mücadele eden bir birlik haline gelmiştir. Dolayısıyla, *Guardia Nacional*'in oluşturulması, Meksika'nın başlıca güvenlik meselesi olan uyuşturucu ticareti ve örgütlü suçla mücadelede ordunun yeri ve rolünü azaltacak büyük bir etki yaratmamıştır.

Sonuç olarak, tarihsel analizin de gösterdiği üzere Meksika’da ordunun asli işlevinin iç güvenlik olduğu belirtilmelidir. Ülkeyi tehdit eden bir dış düşmanın yokluğunda ve geniş çaplı iç güvenlik meselelerinin karşısında, ordu içeriye dönük bir rol üstlenmiştir. Ülkenin uzun yıllar organize suç kaynaklı şiddet ile mücadelesi de ordunun kendini iç güvenlikten sorumlu bir rolde tanımlamasını meşrulaştıran operasyonel zemin haline gelmiştir. Yine Meksika’da ordunun yerine getirdiği toplumsal hareketlerin bastırılmasından terörle mücadeleye değin işlevlerin çeşitliliği de onun kendini bu iç güvenlik rolü üzerinden tanımlama eğilimini yeniden doğrulamaktadır.

Türkiye

Türkiye’de Kurtuluş Savaşı’nın lideri ve cumhuriyet rejiminin kurucusu olan askeri kadrolar, yeni kurulan devletin konsolidasyon sürecinde CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) çatısı altında sivil siyasete geçmişler ve ülkeyi Demokrat Parti (DP) zaferine değin yönetmişlerdir. Tek Parti dönemi süresince bir askeri darbeden söz edilemeyecek olsa da 1950 yılında hükümeti kuran DP, 1960 darbesiyle birlikte iktidardan uzaklaştırılmış ve bundan sonra Türkiye siyasetinde askeri darbeler dönemi başlamıştır. Gerek doğrudan veya dolaylı yoldan gerçekleştirdiği askeri müdahaleler aracılığıyla gerekse anayasanın sağladığı yasal zeminde kurumsallaşmış Milli Güvenlik Kurulu (MGK) ve benzeri mekanizmalar sayesinde ordu siyasete dahil olmuş ve siyasetin karar verici aktörlerinden biri haline gelmiştir (Kars Kaynar, 2018). Türkiye’de uzun on yıllar boyunca askeri vesayet rejiminin hüküm sürdüğü ve asker-sivil ilişkilerinin sivil denetimine müsaade etmeyen bir patikada ilerlediği söylenebilir. Konsolide bir demokratik rejime sahip olmayan Türkiye’de, asker-sivil ilişkilerinde 2010’lu yıllara değin büyük ölçüde birinciden yana bir güç dengesi hâkim olmuştur.

Türkiye’de iç güvenlik hizmeti başlıca üç kurum -Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı- tarafından sağlanmaktadır. Kolluk kuvvetlerinin iç güvenlik alanındaki hizmetlerinin hukuksal zeminini ise sırasıyla 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu, 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu, 2692 Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu ve diğer kanunlar (Türk Ceza Kanunu, Çevre Kanunu ve İl İdaresi Kanunu gibi) oluşturmaktadır (Cerrah, 2008: 73; Arslan, 2018: 182). Türkiye’de ordunun iç güvenlik aktörü olarak meşru bir biçimde hareket etmesini sağlayan başlıca hukuksal zemin 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) İç Hizmet Kanunu’dur. 1960 askeri darbesini takip eden süreçte gerçekleştirilen yasal değişiklik sonrası hazırlanan TSK İç Hizmet Kanunu 35. Madde, TSK’ya iç güvenlik alanında neredeyse sınırsız bir görev alanı tedarik etmiştir. İlgili maddeye göre, TSK’nın

vatanı koruma ve kollama görevi anayasal bir zeminde tanımlanmıştır. 2013 yılındaki değişiklik gerçekleşene kadar, bu kanun hem ordunun içeride görev yapması için meşruiyet zemini olarak işlevselleştirilmiş hem de bu uğurda TSK'nın askeri müdahalelerinin yolunu açmıştır (Genç Yılmaz ve Ağkaya, 2022: 186-187).

Türkiye'de ordunun iç güvenlik alanında rahat hareket edebilmesi ve buradaki iktidar mücadelesinden galip kurum olarak çıkmasını sağlayan en önemli unsurlardan bir diğeri de kolluk gücünün iki ayaklı yapısı olmuştur. Türkiye'de kolluk görevi uzun yıllar İçişleri Bakanlığı'na bağlı polis teşkilatı ile Jandarma arasında paylaşılmıştır. Kırsal alanda hareket eden jandarmanın ülke topraklarının çoğuna egemen olması ile askeri vesayetin uzun on yıllar boyunca sürmesi jandarmayı polisle rekabet halinde ve kimi zaman da bu rekabetten galip çıkmakta başarılı bir kurum haline getirmiştir. Askeri vesayet altında, iç güvenlik alanında, sivil iktidarın denetimindeki polis yerine büyük ölçüde Genelkurmay Başkanlığına bağlı hareket eden ve onun denetimindeki jandarma çok daha meşru bir aktör olarak nitelendirilmiştir.¹²

Türkiye, özellikle Soğuk Savaş dönemi boyunca hem sağ ve sol ideoloji kaynaklı siyasal şiddet ile hem de Soğuk Savaş ve sonrasında devam eden etnik ve ayrılıkçı PKK terörü ile mücadele etmiştir. PKK ile mücadele 1984 yılında başlamış ve 1990'lı yıllara gelindiğinde terörist örgüt devletin varlığına yönelik başlıca tehdit olarak nitelendirilmiştir (Ülman, 1998). Konu üzerine çalışan birçok araştırmacı, Türkiye'de asker-sivil ilişkilerinin demokratik olmayan bir yörünge izlemesini 1980'li yıllarla birlikte başlayan ve 1990'lı yıllarda ciddi bir tehdit haline gelen PKK terörüyle ilişkilendirmektedir.¹³ Terörle mücadele, bir taraftan askeri kadroları karar alıcı konumuna getirirken, aynı zamanda, ordunun içeride de bir güvenlik aktörü olarak meşru bir konum elde etmesine imkân tanımıştır. 1999-2004 yılları arasında devam eden kısa süreli barış süreci sayılmazsa (İmset, 1992: 9) ülkede uzun yıllar devam eden PKK terörü ile mücadelede de asker temel aktör konumunda olmuştur.¹⁴ Terörle mücadele edebilme yeteneğine layıkıyla sahip olan tek kurum olarak ordunun ön plana çıkması PKK terörünün ciddiyeti ve

¹² Türkiye'de kolluk gücünün iki unsurlu yapısının ortaya çıkardığı çelişkilerin tarihsel analizi için bkz. Haklı (2022).

¹³ Bu argümanın eleştirel bir analizi için bkz. Kayhan Pusane (2016).

¹⁴ PKK terörü ile mücadelede sivil iktidarın inisiyatifi ele aldığı bir ara dönem olarak Turgut Özal'ın ANAP genel başkanlığı dönemi not edilmelidir. Bu dönemde tek başına iktidarı elinde bulunduran güçlü bir lider olarak Özal, Avrupa Topluluğu ile devam etmekte olan sürecin gerektirdiği demokratikleşme baskısı ile kısa süreliğine de olsa terörizmle mücadelede karar verme merci görevini sivil iktidarın eline geçirebilmiştir. Bunda partinin 1983 seçimlerinden tek başına iktidarı ele geçirerek çıkması ve Özal'ın güçlü liderli kişiliğinin de etkileri olmuştur. Konuya dair önemli bir tartışma için bkz. Kayhan Pusane (2016: 269-273)

uluslararası niteliği ile açıklanabilir. Turgut Özal gibi siyaseten güçlü lider ve hükümetlerin terörle mücadele için polisi güçlendirme ve profesyonelleştirme çabaları söz konusu olsa da 1990'lı yılların zayıf koalisyonlarında sivil iktidarların terörle mücadele sorumluluğunu orduya yükleme eğiliminde oldukları da iddia edilebilir (Satana ve Tijen-Demirel, 2020). Böylece, ordunun kaynak ve personel bakımından yetersiz olarak nitelendirilen polis karşısında terörle mücadelede çok daha etkili bir aktör olarak öne çıkması sürekli bir hal almıştır. Burada, terör tehdidinin büyüklüğü ve sivil iktidarların zayıflığı kadar, ordunun da bizzat bir karar verici haline geldiğini not edebiliriz.

Türkiye’de asker-sivil ilişkilerine yönelik dönüşümler, her ne kadar Türkiye’nin 1999 yılında gerçekleşen Helsinki Zirvesi’nde AB’ye aday ülke olarak ilan edilmesini takip eden süreçte yerine getirdiği reformlarla başlamış olsa da asıl dönüşüm çok yakın geçmişte –2010’lu yıllarda– yaşanmıştır. Asker-sivil ilişkilerinde sivil iradenin denetimini ön plana koymak amacıyla Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), askerinin iç güvenlik rolünün azaltılmasını siyasi programının en başına yerleştirmiştir. Bu bağlamda, 1997 tarihinde gerçekleşen ve Türkiye tarihinde “post-modern darbe” olarak anılan askeri müdahalenin ardından işlevsellik kazanan EMASYA (Emniyet Asayiş Yardımlaşma) Protokolü 2010 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Yürürlükten kaldırılana dek, EMASYA Protokolü orduya kamu güvenliğine dair görevlerde istediği zaman ve istediği şekilde yer alma imkânı tanımıştır. EMASYA Protokolü, askerinin içeride kullanımını kararının sivil otorite yerine doğrudan askerinin iradesine devretmesi bakımından uzun yıllar askerinin sivil denetiminin önündeki en büyük engellerden biri haline gelmiştir. Üstelik EMASYA Protokolü, orduya PKK ile mücadelede olağanüstü hâl rejiminin sıkıyönetimin yerini almasıyla kaybettirdiği gücü de geri iade etmiştir. Elde ettiği bu imtiyazla, TSK’nın güvenlik sektörünün bir numaralı aktörü haline geldiği söylenebilir (Genç Yılmaz, 2022: 10). Ardından, 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen başarısız darbe girişimi ile birlikte Türkiye’de asker ve sivil ilişkileri tümüyle yeniden dizayn edilmiştir. Bu tarihten başlayarak ordunun sivil denetime tabi olduğu yeni bir güç dağılımı ortaya çıkarken, en önemlisi, ordunun iç güvenlik alanında önemli bir aktör olmasının önünü açan jandarma teşkilatı tamamen İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır. Jandarmanın sivil otoritenin denetimi altına girmesi, askerinin iç güvenlik alanındaki ve kamu düzenine dair olan konsolide varlığına son vermiştir.

Dolayısıyla Türkiye’de askeri statülü bir kolluk teşkilatı olarak jandarmanın varlığı, terörle mücadelede ordunun rolünü kısıtlayan değil, tam tersine bu rolü arttıran bir işlev üstlenmiştir. Jandarma, askerinin asayiş işlerine müdahalesini engellemek bir yana, uzun süre ordunun sivil iktidarın denetimi altında olarak nitelendirdiği polis teşkilatının yerine kullandığı bir güvenlik aygıtı konumunda

olmuştur. Bu açıdan, Türkiye örneği, Fransa örneğinden ve jandarma benzeri hibrid güvenlik kurumlarının oluşturulması tartışmalarının devam ettiği Meksika'dan büyük ölçüde ayrılmaktadır.

3. ANALİZ VE SONUÇ

Ordunun polislik işinde kullanılması tarihsel perspektiften incelendiğinde sıkça karşılaşılan bir pratik olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern devletin güvenlik aygıtının parçalarından biri olarak ordu, kamu düzeni ve asayişin sağlanmasında tarihsel süreç içerisinde önemli bir aktör olagelmıştır. Farklı asker-sivil ilişkileri örüntüsüne sahip ülkelerde, ordu, polislik işinde ve ülke içinde rol üstlenmiş ve üstlenmeye de devam etmektedir. Bununla birlikte, tarihsel süreçte daha çok grevlerin engellenmesi ve terörizmle mücadele alanlarında görece olarak geçici veya sınırlı görevler üstlenen ordu personelinin, son birkaç on yıldır, başta küresel terörizm olmak üzere çeşitli gerekçelerle polislik işinde süresiz ve kurumsallaşmış bir varlık geliştirdiği gözlemlenmektedir.

Öncelikle iç güvenlik aygıtının nasıl tasarlandığı mevzuu ordunun içeride kullanımının yoğunluğunu belirlemede çok önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. İngiltere IRA terörizmi ile mücadelesinde iç güvenlik aygıtını yeniden tasarlama yoluna gitmiş ve önce RIC ve sonrasında RUC aracılığıyla militarize polislik pratiklerini İrlanda'da uygulamıştır. Jandarma tipi militarize polislik aygıtının kurulması sayesinde İngiliz ordusunun IRA ile mücadeledeki rolü görece sınırlı kalmıştır. Öte yandan, İngiltere, içeride Fransız tipi bir jandarma teşkilatının kurulmasından özellikle kaçınmış ve militarize polislik anlayışını İrlanda topraklarıyla sınırlı tutmuştur.¹⁵ Ayrıca, İngiltere merkezinde görev alan hizmet anlayışı ile hareket eden sivil bir polis gücü ile Birleşik Krallık topraklarında hüküm süren güç odaklı polislik birbirinden tümüyle ayrı polislik uygulamaları olarak yer bulmuştur (Sinclair, 2008). Ancak İngiltere'de önce RIC (ve sonra RUC)'un varlığı, Fransa'da ve Türkiye'de olduğu gibi ikili bir kolluk gücü uygulamasına dayanan bir iç güvenlik mekanizması inşasına yol açmamıştır. Öte yandan, İngiltere'de ordunun bir parçası olan SBS ve SAS'ın, 11 Eylül ertesinde, doğrudan bir terörizmle mücadele organı olarak kurumsallaşmış olması ise ordunun terörle mücadele rolünü kalıcı hale getirmiştir. Fransa ve Türkiye örneklerinde uzun tarihsel süreç içerisinde güvenlik yapısının vazgeçilmez bir ögesi haline gelmiş olan jandarma teşkilatına rastlanmaktadır. Türkiye'de jandarmanın 2016 yılında gerçekleşen yasal düzenlemelere değin Genelkurmay Başkanlığına bağlı görev yapması, iç güvenliğin demilitarizasyonunun önüne set çekmiş ve askerinin iç güvenlik alanındaki rolünü

¹⁵ İngiliz gözüyle Fransa tipi jandarma teşkilatının nasıl görüldüğüne dair tarihsel bir analiz için bkz. Emsley (2019).

konsolide hale getirmiştir. Fransa'da ise İçişleri Bakanlığına bağlı bir jandarma teşkilatının bulunması askerin iç güvenlik alanına müdahalesini sınırlı tutmakta bir işleve sahip olmuştur. Fransa'da askeri birliklerin belirli operasyonlar kapsamında geçici süreyle küresel terörle mücadele için kullanılmış olması bir yönüyle jandarmanın varlığının sağladığı bir ortamda mümkün olabilmektedir. Meksika örneğinde ise iç güvenliğin demilitarizasyonu için çalışan siyasi liderlerin jandarma ve *guarda nazionale* adıyla hibrid güvenlik yapıları oluşturma çabaları kısa sürede askerin güvenlik sektöründeki hegemon pozisyonu altında büyük ölçüde başarısızlığa uğramıştır.

Meksika ve Türkiye örneklerinde ise ordular iç güvenliğin temel aktörü olarak uzun on yıllar boyunca pozisyonlarını konsolide etmiştir. Bu ülkelerde ordunun, iç güvenlik alanında üstlendiği rolün değişimi ve dönüşümünde doğrudan 11 Eylül saldırıları ve artan küresel terörist tehdidin önemli bir etken olduğu söylenemez. Bu ülkelerde, ordunun rolü daha çok iç dinamiklerle ve ordusiyaset ilişkisini belirleyen tarihsel paradigmalara şekillenmiştir. Meksika ve Türkiye örneklerinde kilit mesele ordunun kendi rolünü kavrayış biçimidir. Örneğin, Meksika'da ordunun artan kamu güvenliği görevleri ve güvenlik reformu çabalarının başarısızlığı ülkenin birincil iç dinamiği olarak uyuşturucu ticareti ve organize suçla mücadele üzerinden anlaşılabilir. Türkiye'de benzer şekilde uzun yıllar süren askeri vesayet ve PKK terörü ile mücadele de ordunun rolünü iç güvenlik ile özdeşleştirmesinde etkili olmuştur. Yine de tüm bu ülkelerde, terörizmle mücadelenin ordunun güvenlik sektöründeki alan ve gücünü genişlettiği belirtilmelidir. Bove ve diğerlerinin (2020) belirttiği gibi terörizmle mücadele, ordular için siyasete nüfuz etmeye yönelik kapasite artırıcı bir fırsat penceresi sunmaktadır. Bu pencerenin açılması ile birlikte hem İngiltere hem de Fransa örneklerinin gösterdiği üzere, bu demokrasilerde, istisnai olan ordunun iç güvenlik amacıyla kullanımı sürekli ve konsolide bir hal almıştır. Fransa'da terörle mücadele operasyonları sona erse de ordu halen kamusal alanda görünür olmaya devam etmektedir. İngiltere'de de terörle mücadele ordunun yerel düzeyde kullanılmasının önünü açacak yasal düzenlemelerin kapsamını genişletmiştir.

Askeri vesayetin uzun on yıllar boyunca devam ettiği ve siyasal yapının önemli bir bileşenini oluşturduğu Türkiye'deki EMASYA benzeri bir uygulamaya diğer ülkelerde rastlanmamaktadır. Dolayısıyla, EMASYA'nın mümkün kıldığı asker-sivil ilişkilerinde ordu lehine oluşan iradenin sürekliliği ve konsolide durumu Türkiye'yi diğer örneklerden farklı bir pozisyona yerleştirmektedir. Ordunun bizzat siyasi karar alıcı pozisyonuna yerleşmesi, onun devletin koruyucusu rolünü de sürekli olarak yeniden üretmektedir. Meksika'da EMASYA benzeri olarak nitelendirilebilecek ve askerin içeride kullanımında iradeyi topyekûn ordunun eline veren bir ters hiyerarşik karar alma mekanizmasından

bahsedilemez. Ancak Meksika’da da ordunun, sivil iradeye bağılı olacak biçimde tasarlanan jandarma tipi bir örgütlenmenin kurulmasına yönelik direniş gösterdiği ve bu tür yeni oluşacak bir başka kuruma bütçe aktarılmasından rahatsızlık duyduğu bilinmektedir (Sanchez Lara ve Romero, 2020: 71). Bu nedenle, ordunun içeride kullanımının ortaya çıkarabileceği tehditlerin anlaşılmasında ülkedeki karar alma mekanizmasının nasıl kurgulandığının da analize dâhil edilmesi gerekmektedir.

Hukuki ve kurumsal süreçlerin analizi çalışmaya konu olan ülkelerin karşılaştırmalı incelemesi bakımından önemli olsa da Meksika ve Türkiye’nin karşı karşıya olduğu tehditlerin ciddiyeti bu iki ülkeyi ve ordularını iç güvenlik alanına müdahalesi bakımından ayrı bir sınıflandırmaya yerleştirmektedir. Meksika, sadece 2018 yılında 35 bin öldürme olayı yaşamıştır. Bu sayısının büyük çoğunluğunun örgütlü suç ve uyuşturucu kartelleri ile ilgili olduğu tahmin edilmektedir (Sanchez Lara ve Romero, 2020: 74). Benzer biçimde, Türkiye’nin PKK ile mücadelesinin başladığı yıl olan 1984 tarihinden 2012 tarihine kadar geçen sürede yaklaşık 13 bin kişinin terör nedeniyle öldüğü açıklanmıştır (TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, 2013). Yakın zamanda, 2015-2023 tarihleri arasında, ise Türkiye’de PKK terörü nedeniyle yaklaşık 6 bin kişi hayatını kaybetmiştir (International Crisis Group, 2023). Dolayısıyla, bu iki ülkede örgütlü suç ve terörizmle mücadelede askerin edindiği rol, yerel dinamiklerin de bir sonucu olarak görülmelidir. Meksika’da polisin yozlaşmış karakteristiği örgütlü suçlarla mücadelede orduyu ön plana yerleştirmiştir. Üstelik, örgütlü suçların ve kartellerin güçleri ve sahip oldukları şiddet gücünün yüksekliği, onlarla mücadelenin ordu eli ile yürütülmesini bazı noktalarda gerekli hale getirmektedir. Türkiye’de de polisin kapasitesinin görece eksikliği ve profesyonelleşme süreçlerinin gecikmeli başlaması askeri terörle mücadelede temel aktör haline getirmiştir. Ayrıca, PKK ile mücadelenin ortaya çıktığı ilk yıllarda özellikle kırsal bölgelerde yürütülmesi uzun süre Genelkurmay Başkanlığına bağılı görev yapmakta olan jandarmayı ve dolayısıyla askeri de önemli bir aktör konumuna yerleştirmiştir. Son olarak, Suriye ve Irak gibi komşu ülkeleri de içine alan PKK terörünün uluslararası niteliği, Türkiye’nin uzun yıllar terörle mücadelede ordu ve jandarmayı ön plana çıkarmasını gerektirmiştir.

Meksika örneğinde olduğu gibi jandarmanın ayrı bir kurumsal yapı olarak oluşturulma isteği ise sadece ülkeye özgü siyasi ve toplumsal gelişmelerin bir sonucu olarak görülmemelidir. Jandarmalar, terörizmin küresel bir tehdit haline gelmesi ve örgütlü suç gibi diğer küresel tehditlerle eklemlenmeye girmiş olması gibi güvenliğin dönüşümüne yönelik gelişmelerin bir sonucu olarak güvenlik alanında özel bir konuma yerleşmeye başlamıştır (Lutterbeck, 2013). Jandarmaların hibrit nitelikleri, bu kurumları terörle ve örgütlü suçlarla

mücadelede başat aktör haline getirdiği müddetçe orduların iç güvenliğe doğrudan müdahil olma gerekliliğini de bir nebze ortadan kaldırmaktadır.

İlerleyen dönemde ve özellikle iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerinin artışı ile birlikte orduların içeride ve iklim değişikliği kaynaklı doğal afetlerle mücadelede çok daha etkili ve aktif bir aktör haline geleceği şimdiden öngörülmektedir. Bu doğrultuda, iklim değişikliğinin askerin içeride ve ulusal güvenlik alanında kullanılması bakımından küresel terörizmden sonra yeni bir dalga yaratabileceği iddia edilebilir. Jandarma tipi askeri statülü kolluk güçlerinin de bu güvenlik ortamında biraz daha fazla öne çıkabileceği ön görülebilir. Yine de jandarmaların orduların içeride kullanımını konusunda ne tür sınırlayıcı bir etkide bulunacağına yönelik bir analiz yapılması önemli bir sorunsalı tartışmaya açacaktır. Bu durumun asker-sivil ilişkilerine yönelik etkisi de gelecek akademik çalışmaların konusunu oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

Arslan, Mustafa (2018), “İdari Kolluk Uygulamalarında Kolluk Kuvveti Anlayışından Kolluk Hizmeti Anlayışına Geçiş”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 52: 175-196.

Bove, Vincenzo, Mauricio Rivera ve Chiara Ruffa (2020), “Beyond Coups: Terrorism and military involvement in politics”, European Journal of International Security, Special Issue 26 (1): 263-288.

Campbell, Donald J. ve Kathleen M. Campbell (2010), “Soldiers as Police Officers/Police Officers as Soldiers: Role evolution and revolution in the United States”, Armed Forces and Society, 36 (2): 327-350.

Cerrah, İbrahim (2008), “İç Güvenlik Sektöründe Zihinsel Modernizasyon ve Demokratik Gözetim”, Cizre, Ümit ve İbrahim Cerrah (Der.), Güvenlik Sektörü Yönetişimi: Türkiye ve Avrupa (İstanbul: TESEV Yayınları): 73-100.

De Vore, Marc ve Patrick Finnegan (2022), “Britain’s Army at Home”, Collins, Pauline ve Rosalie Arcala Hall (Der.), Military Operation and Engagement in the Domestic Jurisdiction, Comparative Call-Out Laws (Leiden: Brill Nijhoff): 210-242.

Desch, Michael C. (1999), Civilian Control of the Military, The Changing Security Environment (US: The John Hopkins University Press).

Den Boer, Monica, Eric Bervoets ve Linda Hak (2023), *Plural Policing, Security and the COVID Crisis, Comparative European Perspectives* (London: Palgrave Macmillan).

Emsley, Clive (2019), “The French Gendarmerie Through British Eyes”, *Revue Historique des Armées*, 2 (295): 12-24.

Flores Macias, Gustavo ve Jessica Zarkin (2021), “The militarization of law enforcement: Evidence from Latin America”, *Perspectives on Politics*, 19 (2): 519-538.

Genç Yılmaz, Ayfer (2020), “Pandemi ve Güvenlik, Covid-19 ile Mücadelede Polis ve Ordu”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (37): 30-39.

Genç-Yılmaz, Ayfer (2022), “The Missing Piece of the Puzzle: The EMASYA Protocol and Civil-Military Relations in Turkey”, *Armed Forces & Society*, 49 (2): 470-488.

Genç Yılmaz, Ayfer ve Onur Agkaya (2022), “Military Call-Out Powers and Civil-Military Relations: The Case of Turkey”, Collins, Pauline ve Rosalie Arcala Hall (Der.), *Military Operation and Engagement in the Domestic Jurisdiction, Comparative Call-Out Laws* (Leiden: Brill Nijhoff): 180-209.

Greener-Barcham Beth K (2007), “Crossing the Green or Blue Line? Exploring the Military–Police Divide”, *Small Wars & Insurgencies*, 18 (1): 90-112.

Gregory, Shaun (2003), “France and the War on Terrorism”, *Terrorism and Political Violence*, 15 (1): 124-147.

Guittet, Emmanuel-Pierre (2008), “L'implication de l'armée dans la lutte antiterroriste: le cas français”, Bigo, Didier, Bonelli, Laurent ve Thomas Deltombe (Der.), *Au nom du 11 Septembre, Les démocraties à l'épreuve de l'antiterrorisme* (Paris: La Découverte).

Haklı, Salih Zeki (2022), “Erken Cumhuriyet Döneminde Polis Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişimi”, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 24 (1): 4-30.

Harig, Christoph, Nivole Jenne ve Chiara Ruffa (2021), “Operational Experiences, Military Role Conceptions, and Their Influence on Civil-Military Relations”, *Introduction to the Special Issue, European Journal of International Security*, 7 (1): 1-17.

Hémez, Rémy (2017), “The French Army at a Crossroads”, *The US Army War College Quarterly: Parameters*, 47 (1): 103-112.

Huntington, Samuel P. (1956), "Civilian Control of the Military: A Theoretical Statement", Eulau, Heinz, Samuel J. Eldersveld ve Morris Janowitz (Der.), *Political Behavior: A Reader in Theory and Research* (Glencoe: Free Press).

Huntington, Samuel P. (1957), *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations* (Cambridge: Harvard University Press).

İmset, İsmet G (1992), *The PKK: A Report on Separatist Violence in Turkey (1973-1992)* (İstanbul: Turkish Daily News Publications).

International Crisis Group (2023), "Grafik ve Haritalarla Türkiye'de PKK Çatışması", <https://www.crisisgroup.org/tr/content/grafik-ve-haritalarla-turkiyedeki-pkk-catismasi> (15.03.2023).

Janowitz, Morris (1971), *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait* (New York: Free Press).

Kars Kaynar, Ayşegül (2018), "Making of Military Tutelage in Turkey: The National Security Council in the 1961 and 1982 Constitutions", *Turkish Studies*, 19 (3): 451-481.

Katsuya, Mathias (2022, 1 Eylül), "Defending the Realm, A Historical Overview of UK Special Forces Involvement in Domestic Terrorism, Action on Armed Violence", <https://aoav.org.uk/2022/defending-the-realm-a-historical-overview-of-uk-special-forces-involvement-in-domestic-counterterrorism-pt-2/> (15.03.2023).

Liebenow, J. Gus (1981), "The Liberian Coup in Perspective", *Current History*, 80 (464): 101-105, 131-134.

Loveman, Brian (2001), "Historical Foundations of Civil-Military Relations in Latin America", David Pion-Berlin (Der), *Civil-Military Relations in Latin America* (The University of North Carolina Press).

Luc, Jean-Noel (2009), "Fransız Jandarma Teşkilatının Tarihi Hakkındaki Araştırmaların Gelişimi", Noémi Lévy, Nadir Özbek ve Alexandre Toumarkine (Der.), *Jandarma ve Polis, Fransız ve Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları): 20-37.

Lutterbeck, Derek (2013), *The Paradoxes of Gendarmeries: Between Expansion, Demilitarization, and Dissolution* (Ubiquity Press).

Meyer, Maureen ve Ximena Suarez-Enriquez (2017, 8 Şubat), "Mexico's Law on Internal Security: Turning a Blind Eye to Military Abuses in Public Security Operations, WOLA, Advocacy of Human Rights in the Americas",

<https://www.wola.org/analysis/mexicos-law-internal-security-turning-blind-eye-military-abuses-public-security-operations/> (15.03.2023).

Meyerfeld, Bruno (2023), "Brazil: The limits of Lula's Army purge after the January 8 Riots", https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/01/21/brazil-the-limits-of-lula-s-army-purge-after-the-january-8-riots_6012502_4.html (15.03.2023).

Moyano, Inigo Guevara (2020), "Mexico's National Guard: When Police are not Enough", Wilson Center, Mexico Institute.

Pion Berlin, David (2017), "A Tale of Two Missions: Mexican Military Police Patrols Versus High Value Targeted Operations", *Armed Forces & Society*, 43 (1): 53-71.

Pion-Berlin, David (2011), "Turkish Civil-Military Relations: A Latin American Comparison", *Turkish Studies*, 12 (2): 293-304.

Pion Berlin, David ve Rafa Martinez (2022), "The legal regulation of missions in Latin America", Collins, Pauline ve Rosalie Arcahala Hall (Der.), *Military Operation and Engagement in the Domestic Jurisdiction, Comparative Call-Out Laws* (Brill Nijhoff): 31-56.

Pion Berlin, David (2019), "Military Use in Public Security Operations: Is It Ever Advisable?", *Revista IUS*, 13 (44): 13-28.

Pusane, Özlem Kayhan (2016), "Turkey's Struggle with the PKK and Civilian Control Over the Turkish Armed Forces", *Conflict, Security & Development*, 16 (3): 263-287.

Rouquié, Alain (1986), *Latin Amerika'da Asker ve Devlet* (İstanbul: Alan Yayıncılık).

Ruffa, Chiara (2018), "L'Armée Entre Menaces Intérieures et Extérieures? Enjeux et Défis en Perspective Comparée", *Champs de Mars, Science Po, Les Presses*, 30: 79-87, DOI : 10.3917/lcdm.030.0163.

Ruffa, Chiara ve Yagil Levy (2021, 23 Haziran), "The Shifting State of French Civil-Military Relations, The Political Violence at a Glance", <https://politicalviolenceataglance.org/2021/06/23/the-shifting-state-of-french-civil-military-relations/> (15.03.2023).

Salt, James ve M. I. R. Smith (2005), "Reassessing Military Assistance to the Civil Powers Are British Anti-terrorist Responses Still Effective", *Law Intensity Conflict & Law Enforcement*, 12 (3): 227-249.

Sanchez Lara, Gerardo R. ve Maria Paula Montserrat Aguilar Romero (2020), “The Mexican Armed Forces Public Security: Path Dependence and Power Conflicts”, *Revista de Relaciones Internacionales*, 15 (1): 61-78.

Satana, Nil ve Tijen Demirel-Pegg (2020), “Military Counterterrorism Measures, Civil-Military Relations, and Democracy: The Cases of Turkey and the U.S”, *Studies in Conflict and Terrorism*, 43 (9): 815-836.

Sinclair, Georgina (2008), “The Irish policeman and the Empire: influencing the policing of the British Empire-Commonwealth”, *Irish Historical Studies*, 36 (142): 137-187.

Staniland, Paul (2008), “Explaining Civil-Military Relations in Complex Political Environments: India and Pakistan in Comparative Perspective”, *Security Studies*, 17 (2): 322–362.

Stepan, Alfred (1973), “The New Professionalism of Internal Warfare and Military Role Expansion”, Stepan, Alfred (Der.), *Authoritarian Brazil Origins, Policies, and Future* (1. Baskı, Yale University Press): 47-68.

Stevenson, Jonathan (2005), “The Role of the Armed Forces of the United Kingdom in Securing the State against Terrorism”, *Connections*, 4 (3): 121-133.

Succi Junior, David P. (2023), “What is Blurred? Legitimizing Domestic Military Operations in Contemporary Brazil”, *Critical Military Studies*, DOI: 10.1080/23337486.2023.2201983.

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu (2013), *Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu*, 23. Dönem, 3. Yasama Yılı, <https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/insanHaklari/belge/TERÖR%20VE%20ŞİDDET%20OLAYLARI%20KAPSAMINDA%20YAŞAM%20HAKKI%20İHLALLERİNİ%20İNCELEME%20RAPORU.pdf> (15.03.2023).

Tenenbaum, Elie (2016), “La sentinelle égarée? L’armée de Terre face au terrorisme”, *Focus stratégique* 68, Paris: IFRI.

Tilly, Charles (1986), *The Contentious French* (Cambridge: Cambridge University Press).

“Troops and Police Train Together to Hunt Down Terrorists”, *Army Be the Best*, 1 Aralık 2021, <https://www.army.mod.uk/news-and-events/news/2021/11/counter-terrorism-exercise-with-police-and-military/>

Ülman, Burak (1998), “Doksanlarda Türkiye’nin Yeni Güvenlik Algılamaları ve ‘Bölücülük’”, Özcan, Gencer ve Sule Kut (Der.), *Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve*

Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar: En Uzun Onyıl (İstanbul: Boyut Kitapları): 101-134.

Vennesson, Pascal (2003), "Civil-Military Relations in France: Is There a Gap?", *Journal of Strategic Studies*, 26 (2): 29-42.

Weiss, Tomas (2011), "The Blurring Border between the Police and the Military, A debate without foundations", *Cooperation and Conflict*, 46 (3): 396-405.

Wendt, Alexander ve Michael Barnett (1993), "Dependent State Formation and Third World Militarization", *Review of International Studies*, 19 (4): 321-347.